

Det sociale Spørgsmaal.

Literatur-Anmeldelser.

I.

Naar man i Aarenes Løb har læst en Hoben socialistiske og socialdemokratiske Bøger og Afhandlinger og hørt en Række af Talere forklare Socialismens Evangelium, uden at man derved er bleven omvendt, saa kan man dog atter spidse Øren, naar en ny Mand opstaar, en Mand, der er udgaaet af En egen Samfundsklasse, af »Overklassen«, af »den reaktionære Masse«, en Doctor philosophiæ, som lover at berette for os, hvorledes det gik til, at han blev Socialdemokrat.*)

Dr. Gustav Bang er den ungdommelige Enthusiast, og paa den ungdommelige Enthusiasmes Regning maa adskillige Ting i hans Artikel skrives, for Exempel det pudsige Udtryk, der et Par Gange kommer igen, at han er »stolt« over at være Social-

*) Dr. Gustav Bang: Hvorfor jeg er Socialdemokrat. I Tidsskriftet »Vagten« 1899, 3. Hefte. »Vagten« er et nyt, meget net illustreret Tidsskrift; — dog ere Illustrationerne undertiden mærkeligt anbragte: Dr. Bangs socialdemokratiske Artikel er forsynet med et Landskabs-Billede, der synes at skulle være en symbolsk Fremstilling af den individualistiske Samfundsorden.

Det sociale Spørgsmaal.

Literatur-Anmeldelser.

I.

Naar man i Aarenes Løb har læst en Hoben socialistiske og socialdemokratiske Bøger og Afhandlinger og hørt en Række af Talere forklare Socialismens Evangelium, uden at man derved er bleven omvendt, saa kan man dog atter spidse Øren, naar en ny Mand opstaar, en Mand, der er udgaaet af En egen Samfundsklasse, af »Overklassen«, af »den reaktionære Masse«, en Doctor philosophiæ, som lover at berette for os, hvorledes det gik til, at han blev Socialdemokrat.*)

Dr. Gustav Bang er den ungdommelige Enthusiast, og paa den ungdommelige Enthusiasmes Regning maa adskillige Ting i hans Artikel skrives, for Exempel det pudsige Udtryk, der et Par Gange kommer igen, at han er »stolt« over at være Social-

*) Dr. Gustav Bang: Hvorfor jeg er Socialdemokrat. I Tidsskriftet »Vagten« 1899, 3. Hefte. »Vagten« er et nyt, meget net illustreret Tidsskrift; — dog ere Illustrationerne undertiden mærkeligt anbragte: Dr. Bangs socialdemokratiske Artikel er forsynet med et Landskabs-Billede, der synes at skulle være en symbolsk Fremstilling af den individualistiske Samfundsorden.

demokrat. Opnaar Dr. Bang engang Sæde i Rigsdagen som socialdemokratisk Repræsentant, kan han vel have Lov til at være »stolt« over den ham viste Tillid, — men sine Meninger plejer man dog ikke at være stolt af. Dr. Bang begrundet sin Stolthed over at have Plads i den socialdemokratiske Hær ved at henvise til, at denne Hær er den »sejrende«. Denne Begrundelse er — ganske bortset fra Spørgsmaalet om Postulatets objektive Rigtighed — ikke fyldestgørende: Historien nævner os adskillige Tilfælde, hvor det forekommer os, at de tabende Soldater havde en »mere ærefuld« Plads end de sejrende.

Socialdemokratiet er det sejrende Parti; dette er Dr. Bangs Overbevisning, og derfor blev han, som han forklarer, Socialdemokrat. I disse faa Ord ligger i Virkeligheden Svaret paa Spørgsmaalet: »hvorfor blev jeg Socialdemokrat?« Hvis vi kun ønskede at faa dette Spørgsmaal besvaret, kunde vi da standse her; men selvfølgelig knytter Interessen sig til den nøjere Forklaring af den Maade, hvorpaa Dr. B. vandt sin Overbevisning, og derfor maa vi gaa videre, tilmed da der derved kan blive Lejlighed til at imødegaa nogle meget udbredte Vildfarelser.

Det, der strax springer i Øjnene, naar man læser den her foreliggende Artikel (ligesom de mange lignende, der have været dens Forbilleder), er dette: Videnskabsmanden Dr. Bang taler i en ikke altid synderlig videnskabelig Tone. Enten af agitatoriske Hensyn eller fordi Forfatteren har et lidenskabeligt Temperament, der gør ham det vanskeligt at moderere sine Udtryk, taler han i en Tone, som om

Modsigelse overhovedet var umulig. Forfatteren tror, at hans »socialdemokratiske Overbevisning« har en »logisk Underbund«; — men det er netop det, som den ikke har. Dens »Underbund« er Lidenskab, ikke Videnskab. I Socialvidenskaben findes ikke saadanne »pythagoræiske Læresætninger«, som han tror at kunne finde der. Endog af sine socialdemokratiske Læremestre vilde han kunne lære, at Socialøkonomen kan komme til at fortryde det, naar han, beruset af Troen paa den kommende Sejr, giver sig til at agere socialvidenskabelig »Astronom«. Dr. Bangs socialistiske Videnskab er ikke »Astronomi«, i det højeste er den Astrologi.

Den »Tankerække, der har ført Dr. B. over i den Lejr, hvor han føler sig stolt over at være« »begynder« — skriver han — »med den simple og uomtvistelige Kendsgerning, at Samfundet er stadige Ændringer underkastet, at Dagen idag er en anden end Dagen igaar, at der bestandig træder nye Kræfter ind, som virker omskiftende paa hele Tilstanden. Det næste Udgangspunkt er, at Summen af disse Ændringer er en organisk Udvikling, at der ingen tilfældige Stød finder Sted, ingen uforklarlige Spring, ingen Mirakler, at der i Virkeligheden ingen Revolution eksisterer, kun Evolution, at det, der fremtræder som en voldsom Omstyrtning, kun er koncentreret Udvikling, at enhver Omdannelse, der finder Sted, kun er et Produkt af tidligere Forhold. Heller ikke dette Udgangspunkt, tror jeg«, (det er fremdeles Dr. Bang, der taler), »ret vel kan angribes. Men naar dette er givet, saa er dermed ogsaa givet, hvor vi skal gaa hen for at lære at kende, i hvad Retning

den sociale Udvikling gaar, og mod hvad Maal den stiler. Først og fremmest maa vi ikke fortabe os i taagede Drømmerier og Fremtidsperspektiver, der svæve oppe i den blaa Luft; vi maa give os i Lag med en ærlig og nøgtern, tit ganske brydsom og besværlig Undersøgelse af det Samfundsliv, der leves rundt om os, og den Samfundsudvikling, der har fundet Sted i den nærmeste Fortid, studere de Grundtræk, der tegner sig, de Hovedlinjer, der træder frem. Jo dybere vi trænger ind i hele Samfundstilstanden, med des større Sikkerhed kan vi forlænge Linjerne fremefter, med en Sikkerhed, der tilnærmelsesvis kan blive som den, med hvilken en Astronom kan forudsige en Formørkelse. Den Samfundstilstand — man kalder den med et meget betegnende Navn den kapitalistiske — som vi staar i nu, og som det gælder at studere for at lære dens Arvtager at kende, viser sig først og tydeligst i England. Den begynder at gry her allerede mod Slutningen af forrige Aarhundrede, da en Del industrielle Opfindelser, som opstod, og som slog an, fordi Tiden var bleven moden for dem, fremkaldte en Række dybt indgribende Ændringer i Produktionsforholdene.

Denne Prøve paa Dr. Bangs Stil viser, at Stilen er ordrig, — og de mange Ord fordunkle ofte Tanken. Forstaa vi Dr. B. rigtigt, er hans Mening den, at den sociale Udvikling er retlinjet, — men dette er en Fejltagelse. Udviklingen er en Zigzag-Udvikling, og Grunden hertil er maaske, at de »tilfældige Stød« — som Dr. B. anser for umulige — i den sociale Udvikling, ligesom ogsaa i den individuelle, spille en stor Rolle. Astronomen kan forud-

beregne Sol- og Maane-Formørkelser, men de sociale Formørkelser lade sig ikke forudberegne. Er det vanskeligt at beregne det enkelte Individ's Fremtids-skæbne, er en Beregning af Samfundets Fremtids-skæbne ikke mindre vanskelig, af den simple Grund, at den afhænger af en stor Mængde af Aarsager, som ere os ganske ukendte. Materialet til en Beregning af den Skæbne, vort Samfund gaar imøde, skaffer Dr. B. sig altfor nemt, nemlig ved en Betragtning, endog en ganske overfladisk Betragtning, af Evro-pas økonomiske Historie i de sidste hundrede Aar. Men »den Samfundstilstand, som vi staar i nu, og som det gælder om at studere for at lære dens Arvtager at kende«, er ikke »begyndt at gry« for blot 100 Aar siden. Den Antagelse at den »begyndte at gry« for blot 100 Aar siden, staar i Strid med selve Dr. Bangs egen Præmis om »den organiske Udvikling«. Var den først begyndt for c. 100 Aar, maatte der da være sket et af de »Spring«, som han ikke vil høre Tale om. Efter Dr. Bangs egne Præmisser maa »den Samfundstilstand, som vi staar i nu«, være begyndt med Adam og Eva. Men Dr. B har — ikke blot for at gøre den historiske Forklaring nemmere — men ogsaa og overvejende af agitatoriske Hensyn ladet den »begynde at gry« langt senere. Det var ham om at gøre at faa Stikordet: »den kapitalistiske Samfundstilstand« frem. Udtrykket den »kapitalistiske« Samfundstilstand er sat i Kurs af sociale Agitatorer, for hvem Hovedsagen var — ikke den videnskabelige Sandhed — men Ophidselsen af den besiddelsesløse Del af Samfundet imod den besiddende. Marx's »Das Kapital« ser saa »videnskabelig«

ud, ser ud som en Bog, der er bestemt for Granskning i det stille Studerekammer. Men hvad der i Virkeligheden laa bagved, var: Agitationen. Resultaterne var paa Forhaand givne; de lærde Værker skulde give de Resultater, de konkluderede i, en videnskabelig Politur, der kunde tage sig godt ud. Men paa Forhaand var det givet, at »Kapitalen«, skønt i Virkeligheden en yderst hæderlig Ting, skulde vise sig i en blodsugende Vampyrs Skikkelse. Derfor skulde, *coûte qu'il coûte*, Anklagerne mod Kapitalen gentages og gentages, indtil den tilsigtede Hypnose var opnaaet.

Efter det ovenciterede Stykke giver Dr. B. sig til at berette om »Drifternes voxende Koncentration, Kapitalens stigende Upersonlighed, det personlige Arbejde som den mere og mere udelukkende Kilde til personlig Velstand«, hvilket »alt«, forsikrer han, »viser Socialismen som den eneste mulige Afløser for Kapitalismen. Enten det nu«, fortsætter han, »vil ske ad fredelig Vej eller ved en voldsom Revolution, enten det vil ske med et Slag eller lidt efter lidt gennem en hel Række af Trin, hvad der forekommer det sandsynligste, Kapitalen, det vil sige Produktionsmidlerne, vil engang afviske den sidste Rest af Personlighed, vil socialiseres, vil træde over i Hænderne paa et Aktieselskab, hvis Aktionærer ikke er en Række Privatmænd, men alle Samfundets Medlemmer. I det ny Samfund, der gaar frem af denne Omdannelses Smeltedigel, vil Kapitalrenten være forsvundet, Kapitalistklassen vil ophøre at være til, hele Samfundet vil være forvandlet til et Samfund af Lønarbejdere i Samfundets Tjeneste, enhver Klasse-

modsætning vil ophæves, enhver Klassekamp slukkes, Enhvers personlige Velstand vil være betinget af hans personlige Arbejdsiver og Intelligens«. »Dette er det socialistiske Fremtidssamfund, om hvis Komme« Dr. Bang er overtydet som han er overtydet om sin egen Existens. »Og først naar det med klare Grunde kan bevises mig (Dr. Bang), at Udviklingen ikke bliver i denne Retning, men i en modsat, først da vil jeg (Dr. B.) ophøre at være Socialdemokrat, thi da vilde enhver socialdemokratisk Bevægelse, hvor ideel og retfærdig den end kunde være, staa for mig som haabløs«.

Det falder ikke Anmelderen ind at tro, at enten han eller nogetsomhelst andet Menneske skulde kunne anføre noget, som en saa sikker Mand som Dr. B. vil anerkende som »klare Grunde«, som Modbeviser mod Rigtigheden af den Overbevisning, han i Øjeblikket er besjælet af. Ligeoverfor Fanatikere maa man trøste sig med Sætningen: deo et die. Men af Hensyn til Andre, der kunne være tilbøjelige til at følge Dr. Bang, eller til at lade sig paavirke af ham, men som dog endnu ere modtagelige for et Par fornuftige Ord, er det formentligt berettiget at dvæle ved en Afhandling som Dr. Bangs, der jo tilmed er en meget dygtig og intelligent Mands Arbejde. Nogen fuldstændig Imødegaaelse af den kan der ikke være Tale om; den vilde tage for megen Plads; — kun nogle faa beskedne Bemærkninger skulle her finde Plads.

For det Første: Hvoraf kan det ses, at »Kapitalistklassen« en skønne Dag »vil ophøre at være til«? Dr. B. svarer: af den hidtidige Udvikling, der

har givet sig følgende Udslag: stigende industriel Koncentration, Stordrifternes Væxt, Kapitalens Op-hoben i Millionærernes Pengeskabe, »Kapitalens stigende Upersonlighed«, »Profitratens Fald«. Be-tyder da alt dette, at Kapitalismen i det nittende Aarhundredes Slutning er aftagen i Sammenligning med Kapitalismen i Aar-hundredets Begyndelse? Svarer man: »Ja, den er aftagen«, saa spørges der, om den er aftagen i et saadant Omfang og paa en saadan Maade, at man med »Astronomens« Sikkerhed tør forudsige en fore-staaende total Kapital-Formørkelse? Svarer man omvendt: »Kapitalmagten er saa stærk som nogen-sinde«, saa synes det lidt løjerligt at vente, at den en skøn Dag pakker sammen.

Dernæst: Hvorledes vil denne skønne Dag ind-finde sig? Dr. B. siger: »sandsynligvis lidt efter lidt gennem en hel Række Trin«. I sin Artikels Begynd-else skrev han, at Revolution overhovedet var umulig; i sin Artikels Slutning udelukker han ikke Tanken om en Revolution, en Forandring »med et Slag«, men den læmpelige, trinvis Forandring forekommer ham dog at være den »sandsynligste«. Lad os da holde os til den. Hvorledes tænker han sig nu Privatbesiddelserne »lidt efter lidt« socialiserede? Formodenlig vil han søge at undvige, idet han beder sig forskaanet for Spørgsmaal angaaende »Enkelt-heder«. Men der er dog vistnok nogle »Enkelt-heder«, som man ikke har Lov til at løbe fra, og blandt disse Enkeltheder hører formentlig denne: Skulle Produktionsmidlerne »socialiseres« paa den Maade, at de mod Erstatning til deres nuværende

Privatbesiddere bringes over paa Samfundets Haand? Eller skulle de konfiskeres uden Erstatning til de nuværende Privatbesiddere?

Hidtil have Socialdemokraterne, hvor Spørgsmaalet praktisk laa for, stemt for Erstatning, og da Socialdemokraterne — trods alle Deklamationer — lige saa fuldt som alle andre Mennesker ere gennemtrængte af Privatejendomsrets Forestillinger, ville de — naar man ser bort fra enkelte mulige, men helt specielle Tilfælde — nok blive ved dermed. Altsaa tør vi antage, at Produktionsmidlerne skulle »socialiseres« mod Erstatning til de nuværende Privatbesiddere. Men bringer en saadan »Socialisering« os nærmere henimod det store Maal: Kapitalistklassens Afskaffelse? For snart tyve Aar siden »socialiserede« vi herhjemme de sjællandske Jernbaner. Man gav Aktionærerne for en Aktie paa 400 Kr. en 4 pCt.s Obligation paa 500 Kr. De sjællandske Jernbanel kapitalister lod til at synes ganske godt om den Art Udryddelse; strax da Forslaget om Udryddelsen kom frem, steg Kursen paa de Aktier, der skulde udryddes. »Socialiseringen« androg ca. 30 Mill. Kr.; — men blev den private Kapitalbesiddelse formindsket med 30 Millioner Kr.? Naturligvis ikke! Resultatet er da dette: Socialisering uden Erstatning — utænkelig; Socialisering mod Erstatning — blot en Form-Forandring, en Ombytning af den ene Privatkapital mod den anden Privatkapital, altsaa ikke nogen Udryddelse af Kapitalistklassen. Ja endnu mere: Ved den eneste tænkelige Art Socialisering — Socialisering mod Erstatning — kommer man ikke blot ikke nærmere til Socialdemokraternes skønne Maal —

Kapitalistsamfundets Tilintetgørelse —, man kommer endog længere bort fra det; thi naar man forøger Tallet paa Statens Kreditorer, hvad man vil gøre ved saadan Socialisering, forøger man Tallet paa dem, der paa den mest direkte Maade vilde være imod en Kuldkastelse af den bestaaende Stat; Statskreditorerne ere selvfølgelig Statens mest konservative, mest statsbevarende Elementer.

— Dr. Bang forklarer, hvorfor han »ikke kan nøjes med at være theoretisk Studerekammersocialist«, hvorfor han søger Plads »midt i det kæmpende Proletariat«, d. v. s. i det aktive Socialdemokrati. Og Forklaringen lyder paa, at han sammen med de øvrige Socialdemokrater vil være med til at mildne og moderere, jævne og regulere den sociale Strøm, der uden dem let kunde bruse for stærkt! Socialdemokraterne have, forsikrer han, til Formaal at »inddige« den sociale Strøm, at »regulere dens Løb«, at »hindre Oversvømmelser, voldsomme, ødelæggende Udbrud«, kort sagt: »at gøre Bevægelsen saa jævn og saa rolig som muligt«.

Tilvisse: Mange ville undres, naar de høre, at dette er Socialdemokraternes kære, stadige Tanke! Og Mange vilde vistnok ogsaa mene, at naar Dr. Bang netop ønsker, at der skal tages med blød og læmpelig Haand paa Tingene, saa kunde han gerne have benyttet lidt læmpeligere Udtryk end de Udtryk, han i Virkeligheden har betjent sig af. Sin Skildring af den stigende industrielle Koncentration slutter han med følgende Ord, der ikke forekomme paafaldende »udjævnende«: Den stadigt stigende industrielle og merkantile Koncentration er »Hoveddrivkraften i hele

den moderne sociale Udvikling; det er den, fra hvem de mangfoldige Ændringer i hele Samfundstilstanden udflyder«, og blandt disse Ændringer nævnes særligt den »Klassekløft«, der aabner sig, »og som æder sig stedse dybere og dybere ned«. »Det Ejendommelige for den moderne Udvikling er ... at alle Mellemlid, alle Overgangsformer udtynnes mere og mere, og Modsætningen tegner mere og mere til at ville formes til en Modsætning mellem to og kun to Klasser, der er skilt fra hinanden ved et Svælg, der ikke kan raabes over«. Paa den ene Side »breder Proletariseringen sig mere og mere«; »alle Sunde lukkes«, idet Svenden er afskaaren fra at blive Mester, blot er Lønarbejder, »besiddelsesløs, udsigtsløs, Proletar«; — paa den anden Side »stiger det lille Mindretal, der er naaet over paa den heldige Side af Samfundsskellet, bestandig højere ad den sociale Trappe; deres Overvægt bliver stadig mere dominerende«. »Alt stiler under den moderne Udvikling mere og mere hen mod det Punkt, da kun to Klasser staar overfor hinanden, to Klasser, hvis Interesser er hinanden stik modsatte, besiddelsesløse Lønarbejdere og Kæmpeproducenter, Proletarer og Millionærer«.

»Dette er efter min (Dr. Bangs) Mening Essensen af den moderne Samfundsudvikling«, og denne Mening deler han jo, som bekendt, med temmelig Mange, — men derfor bliver den ikke rigtigere. Dr. Bangs Opfattelse er ikke blot, efter Anmelderens Skøn, formuleret lovligt skarpt; den er overhovedet

aldeles urigtig. Alt dette om »Klassekløften, der æder sig dybere ned«, gabende »Svælg, som der ikke kan raabes over« o. s. v. er øjensynlige Overdrivelser og Paastande, der staa i Strid med Virkeligheden. Og den Statistik, Dr. Bang anfører, er blottet for Beviskraft.

To Ting blandes, naar Talen er om »Klassekløften«, jævnlig sammen: dels tales der om den Modsætning mellem Samfundsborgerne, der viser sig deri, at nogle oppebære en større, andre en mindre Indtægt; dels tales der om den Modsætning, at nogle ere selvstændige Erhvervsdrivende, andre lønnede Arbejdere. De to Ting behøve selvfølgelig ikke at falde sammen: de »Selvstændige« høre ikke alle til dem med de større Indtægter, og de »Uselvstændige«, de lønnede Arbejdere høre ikke alle til dem med de mindste Indtægter. Der er ingen Kongruens mellem »Selvstændige« og »større Skatteydere«, ingen Kongruens mellem »lønnede Arbejdere« og smaa Indtægter. Der mangler endog meget heri. Dr. Bang bemærker selv meget rigtigt, at under »Lønarbejdere« høre ogsaa for Exempel Aktieselskabernes Direktører, der kunne have Gager paa 25,000 Kr. eller mere. Generaler, Departementschefer, Biskopper, Universitetsprofessorer ere »Lønarbejdere«. I Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse har der altid overvejende siddet Lønarbejdere. En af dem var en »Proletar« (— Dr. Bang bruger Betegnelserne »Proletar« og »Lønarbejder« i Flæng) med circa 60,000 Kr. i aarlig Indtægt.

Altsaa maa der skelnes mellem de to Arter af

Modsætningsforhold. Først et Par Ord om Indtægts-Modsætningen. Dr. Bangs statistiske Bevis for »Samfundsspaltningen« i dette Forhold lyder saaledes: »I Aaret 1863 havde 389 Promille af samtlige Skatteydere (— i København —) 1000 Kr. eller derunder i aarlig Indtægt, i 1893 var Tallet voxet til 492; og de meget store Indtægter, paa 15,000 Kr. eller derover, var gaaet frem fra 13 til 21 Promille; alt hvad der laa derimellem, hele Middelstanden, var gaaet tilbage, fra at udgøre 598 til at udgøre 487 Promille«. Dette er det statistiske Bevis for »Klassekløften« i det her omtalte Forhold, og det — beviser intet. Naar de smaa Skatteyderses Promilletal voxer saa stærkt som fra 389 til 492, og der ogsaa er nogen Fremgang i de Velhavendes Promilletal, maa Promilletallet for den mellemliggende Klasse selvfølgelig i tilsvarende Grad gaa tilbage. Denne Sætning er unægtelig lige saa sikker som den »pythagoræiske«. Men dertil er det ikke, at Interessen knytter sig. Det, der skulde have været bevist, men som ikke blev bevist, var dette: at Stigningen i de smaa Skatteyderses Promille skyldtes tidligere bedre stillede Skatteborgeres »Proletarisering« eller deres Tilbagegang til slettere Kaar. Men hvis nu Stigningen i Tallet af smaa Skatteydere kom derfra, at Individet, der før havde været for smaa til overhovedet at komme paa Skattelisterne, nu var rykkede op blandt Skatteyderne, hvad saa? Hvor bliver »den omsiggribende Proletarisering« saa af?

Dr. Bangs Statistik paa dette Punkt kunde man da benytte til at bevise netop det Modsatte af, hvad

han vil bruge den til. Dog er det klart, at en Indkomstskatstatistik fra en enkelt By ikke kan afgøre noget med Hensyn til den almindelige Udvikling. Og som bekendt haves der ogsaa Indkomst-Statistik, der gaar imod den af Dr. Bang anførte. I National-økonomisk Tidsskrift er der oftere blevet henvist til statistiske Skrifter angaaende det omhandlede Forhold, der pege i modsat Retning. Vi minde om de grafiske Fremstillinger, der findes gengivne i Tidsskriftet Bd. XXXII, S. 285 fg., i Artiklen »Agrarbevægelsen og Liberalismen«, hvor der overhovedet findes adskilligt anført til Belysningen af Spørgsmaalet om »Klassekløften«. Og i senere Bind findes ogsaa herhen hørende Statistik omtalt. Men heldigvis kunne vi ogsaa hjælpe os uden Statistik. Den sunde Fornuft har endnu ikke helt udspilt sin Rolle. Den siger os, at en saadan Udtynding af Mellemklasserne, at der indtraadte en »Samfundsspaltning«, en saadan Spaltning, at »Proletarer og Millionærer« staa ligeoverfor hinanden som de to eneste Klasser, er en urimelig Tanke. Hvilke af Samfundstignens Trin ere faldne ud eller ere i Færd med at falde ud? Hvor er Hullet? Hvor er Kløften? Er det Indkomsterne paa 2000 Kr., eller de paa 3000 Kr., eller de paa 4000 Kr. o. s. v., der ere forsvundne eller ere i Færd med at forsvinde? Nej, heldigvis kunne vi stole paa den mest dagligdags Erfaring, naar den belærer os om, at »Mellemeddene« mellem »Proletarer« og »Millionærer« ikke mangle, at de tværtimod ere tilstede i en saadan Fylde, at Overgangen fra Fattig til Rig bliver saa gradvis og saa lidet brat som vel mulig, og at al Tale i modsat

Retning ikke er andet end slet og ret agitatorisk Tale.

Vi komme derefter til det andet Modsætnings-Forhold: Modsætningen mellem Principaler og Medhjælpere. Naar det indrømmes, at den industrielle og kommercielle Koncentration stiger, at Stordriften voxer paa Smaadriftens Bekostning, ja saa har man jo dermed sagt, at Mestrenes og Forretningsejernes Tal bliver mindre, og at Svendenes og Arbejdernes Tal bliver større. Men er der noget slemt i det? En Lønarbejders Stilling kan være meget bedre, baade bedre lønnet og i Realiteten mere sikret, end en Principals. Saa at sige daglig ser man da ogsaa, at rige Forretningsejere med Fornøjelse overdrager deres Forretninger til et Aktieselskab, af hvilket de derefter engageres mod Løn, bliver »Lønarbejdere«, som Dr. Bang kalder det. De foretrække »Lønarbejderens« Stilling for Principalens. Dr. Bang siger ogsaa selv, at der ikke kan være noget »Fristende« ved den »Selvstændighed«, som Handelsmedhjælperen kan vente, naar han »aabner en lille Butik i en af de smaa Gader«; — Dr. B. behøvede da ikke at sukke saa dybt ved Tanken om at »Udsigten til nogensinde at naa op iblandt de selvstændige Producenter« bliver mindre, efterhaanden som Stordriften griber om sig. Fra sit socialdemokratiske Standpunkt var han endog ganske uberettiget til at klage over, at Udsigten til at komme ud af Lønarbejder-Stillingen under den moderne Udvikling svækkes, — thi det socialdemokratiske Program, han forkynder, gaar jo netop ud paa, at Alle skulle forvandles til Lønarbejdere; hele Samfundet, siger han, skal forvandles

til »et Samfund af Lønarbejdere i Samfundets Tjeneste«. Hvad bliver der saa tilbage af den meget omtalte »Selvstændighed«? Skal Eftertrykket mulig lægges paa de tre sidste Ord: »i Samfundets Tjeneste«, saa spørges: hvad er bedst: slet lønnet Arbejder »i Samfundets Tjeneste« eller godt lønnet Arbejder i Privatkapitalismens Tjeneste? Portør i Statsbanernes Tjeneste med 800 Kr. om Aaret, eller Malersvend i Privatkapitalens Tjeneste med 1500 Kr. om Aaret?

Den stigende Uselvstændighed kan vel være et ubehageligt Lod i den ene Vægtskaal, — til Gengæld er den materielle Fremgang, den overordentlige Forbedring af Arbejdernes Kaar et vægtigt Lod i den anden Vægtskaal. At Balancen stiller sig stedse mere i Arbejdernes Favør, er der ikke Mange, som vove at benægte. Kun holder man ikke saa meget af at tale om Forholdets gode Side; den moderne Pessimisme kommer oftere til Orde end Optimismen, og derfor udstødes disse Veraab om »Udsigtsløshed« og »Uselvstændighed« o. s. v.

Ja Uselvstændighed, Mangel paa Uafhængighed er der, — men man søger den i Almindelighed paa det gale Sted. Ligeoverfor sin Principal viser den moderne Arbejder i Almindelighed en saadan Grad af Uafhængighedsfølelse, at Fortidens Principaler vilde korse sig, hvis de kunde staa op af deres Grave og se, hvilken Uafhængighedens Aand og Tone, der raader paa Nutidens Værksteder. Har Arbejderen tabt i Uafhængigheds-Følelse, saa er det ikke ligeoverfor sin Mester; — det er i Forholdet til de andre Arbejdere, til sine Kammerater og Kollegaer, at han har tabt Selv-

stændighed og Uafhængighed. Men om dette Tab taler Dr. Bang ikke! Om de Baand, Arbejder-Organisationerne lægge paa den enkelte Arbejders individuelle Frihed, hører man ikke megen Tale. Dog turde denne Side af Sagen ogsaa have sin Interesse.

— Hvis det sociale Spørgsmaal var, — hvad man saa ofte har paastaet, at det er — et »Madspørgsmaal«, et »Mavespørgsmaal«, Spørgsmaalet om den store Befolkningsmasses bedre Ernæring, bedre Beklædning, overhovedet bedre materielle Kaar, saa er man i de sidste hundrede Aar skredet mægtigt fremad i den gode Retning. Det vil ikke være let at benægte denne Sætning. Og Socialdemokratiet kan ikke tilskrive sig Æren for denne Fremgang, eller i det Mindste langt fra ikke hele Æren; thi Fremgangen var begyndt, længe før Socialdemokratiet overhovedet havde noget at sige.

Hvis det sociale Spørgsmaal er Spørgsmaalet om Klasse modsætningernes Udjævning, saa er Samfundet ogsaa i dette Forhold i dette og i forrige Aarhundrede vandret ad den rette Vej. Umaadeligt meget er der blevet opnaaet i de sidste 150 Aar. Encyclopædisterne, Revolutionen, Adam-Smithianismen, Liberalismen overhovedet har her indlagt sig en Fortjeneste, der ikke kan vurderes højt nok.

Hvis det sociale Spørgsmaal er Spørgsmaalet om, hvad der kaldes »Klassehad«, stiller Forholdet sig mindre klart. Klasseafstandene ere mindre nu, end de var før, men de mindre Afstande afmales med de grelleste Farver og ses paa gennem et For-

størrelsesglas, saa at de se meget værre ud, end de faktisk ere. Den Uhygge, der heraf fødes, er for en Del Socialdemokraternes Værk.

Hvis det sociale Spørgsmaal er Spørgsmaalet om den sociale Lykkefølelse, synes man at fjerne sig fra dets Løsning. Jo mere Menneskeheden skrider frem, desto længere tror den at være fra Maalet. Socialdemokraterne ere her ikke de eneste Skyldige. Socialdemokraternes materialistiske Grundopfattelse maa bringe dem til at fremstille det sociale Spørgsmaal, saaledes som de gøre det. Men man kan undre sig over, at Mænd, der netop ikke have nogen materialistisk Opfattelse, dog behandle det sociale Spørgsmaal, som om det var et materielt Spørgsmaal.

A. P.-St.
